
A szlovén parlament története 1992–2012 között

Jure Gašparič, a ljubljanaí Legújabbkori Történeti Intézet munkatársa szisztematikusan, minden lényeges szempontra kitérően, ugyanakkor történeti szemlélettel dolgozza fel a szlovén tranzíció egyik legfontosabb intézményének 20 évét. A történeti szemlélet egyrészt azt jelenti, hogy a kötet elején rövid áttekintést ad arról, miként vettek részt a parlament munkájában a szlovének 1848 és 1919 között a bécsi, illetve 1918 után a belgrádi törvényhozásban. Hozzá kell tenni, hogy 1919 és 1990 között az egyes jugoszláv igazgatási egységekben, 1945 után a szövetségi köztársaságokban is működött bizonyos (korlátozott) parlamentáris rendszer. Másrészt a szerző bizonyos fejezetek elején áttekinti, hogy történetileg miképpen jött létre az adott parlamenti szervezeti forma, illetve megoldás (például a parlamenti hárszabály, az obstrukció stb.).

Az említett rövid történeti áttekintés után ismerteti, hogy milyen felhatalmazásai vannak a szlovén parlamentnek. Ezután röviden kitér arra a sajátosságra, hogy a szlovén parlamentnek két nem egyenrangú kamarája van, az országgyűlés, illetve az államtanács. Ez utóbbi, amelybe egyes gazdasági, szociális, szakmai és helyi szervezetek választják meg a képviselőiket, bizonyos mértékig hatással lehet ugyan a törvényhozásra (kezdeményezhet törvényeket, a törvényeket megfontolásra visszaküldheti az országgyűlésnek), de nem törvényhozói szerv. Ezért a szerző, aki úgy véli, hogy ez a nem teljes jogú kamara a jugoszláv szocialista intézményrendszer maradványa az 1990 utáni időkben, a továbbiakban csak az országgyűlés munkáját elemzi. Azzal a fontos kiegészítéssel, hogy 1990 és 1992 között még a régi, a szocializmus idején létrehozott három kamarás parlament működött Szlovéniában. Ezzel az időszakkal azonban csak annyiban foglalkozik a szerző, amennyiben az az események megértéséhez szükséges. Így például beszámol arról, hogy milyen viták voltak azt illetően, hogy ki nevezze ki (a parlament vagy a szakmai szervezetek) a bírákat. A kötet fő témája azonban az 1992-ben kialakított modern szlovén parlamenti rendszer. Az országgyűlésről eljárásban csak annyit, hogy annak 90 tagja van, köztük a két nemzetiség (magyar és olasz) alanyi jogon megválasztott képviselője. Ne-

kik tehát csak az adott nemzetiség más képviselőjelöltjeivel szemben kellett megküzdeniük, a többségi nemzet azon területen induló jelöltjeivel nem. A választási rendszer majdnem teljes mértékben arányos volt.

A következő nagy egység egyenként tárgyalja az öt parlamenti ciklus eseményeit, sajátosságait. Azt, hogy a törvényhozásban 1990-től kezdve új időszak következett be, jól mutatja, hogy bár az 1986 és 1989 közötti időszakban a szlovén parlament is intenzíven működött, az általa meghozott törvények száma jócskán alatta maradt a rendszerváltás utáni években elfogadott törvények számának. A szerző minden egyes parlamenti ciklusnál felsorolja a mandátumhoz jutott pártokat, azokat a küzdelmeket, amelyek a legfontosabb parlamenti posztokért folytak, illetve azt, hogy miképpen zajlottak a koalíciós tárgyalások. Ez utóbbi szempontból az első ciklus (1992–1996 között) sajátossága, hogy nem írtak alá egyetlen koalíciós szerződést, a pártok közötti bizalmatlanság miatt ugyanis a kijelölt miniszterelnök (a liberális demokraták, az LDS vezetője, Janez Drnovšek), külön-külön kötött megállapodást a koalícióban résztvevő pártokkal. A kereszténydemokratákkal (SKD), a posztkommunista baloldallal (ZL, 1993-tól ZLSD, majd 2005-től SD néven), és a szociáldemokratákkal (SDSS, 2003 óta SDS néven). A szerző minden egyes ciklus esetében ismertet ugyan néhány nagyon is jellemző vitát (ezek között volt bizony elég alacsony színvonalú, olykor személyeskedésbe torkolló is), úgy véli azonban, hogy a parlament munkájára általában a komoly és tárgyyszerű ülések voltak a jellemzőek.

Az országgyűlés az első ciklus idején már számos szempontból az EU-csatlakozás előkészítésén is dolgozott. Bár ebben nagyfokú egyetértés alakult ki, erre a parlamenti ciklusra rányomta a bélyegét egy rendkívül éles vita, amelynek a szlovén politikai életre a továbbiakban is komoly kihatása volt. A rendkívül bonyolult ügyről röviden: a nagy népszerűségnek örvendő baloldali köztársasági elnök és a Szlovénia önállóvá válásában kulcsszerepet játszó jobboldali honvédelmi miniszter között éles vita alakult ki azt illetően, hogy mekkora felhatalmazása legyen a hadsereg főparancsnokának, azaz a köztársasági elnöknek. A kulisszák mögött zajló küzdelmekből (amelyek egyebek között a rendőrség és a hadsereg között is folytak) egy került a nyilvánosság elé: 1994. március 21-én a honvédelmi minisztérium biztonsági szolgálata (Moris), a Depala vas nevű település mellett, erőszakot alkalmazva, letartóztatta Milan Smolnikart, aki formálisan civil, a valóságban azonban titkos rendőrségi munkatárs volt. Bár az eset körülményei a szerző szerint sem akkor, sem a kötet megírásának pillanatában nem voltak teljes mértékben tisztázva, a (bal-liberális) miniszterelnök – a miniszter objektív felelősségére hivatkozva – annak felmentését javasolta, amit a parlament

meg is szavazott. Abban az időben külön súllyal esett latba, hogy a Moris polgári személlyel szemben járt el.

Az országgyűlés rendkívüli ülésen tárgyalta az ügyet. A parlament előtt a honvédelmi miniszter szimpatizánsai demonstráltak, a parlamentben erőteljes politikai motivációjú vita zajlott, a parlament épületében a rendőrség speciális egységének tagjai is jelen voltak. A szerző – aki ez utóbbi eseményt semmilyen módon nem kommentálja – ezzel összefüggésben idézi egy baloldali történész egy mondatát, ez azonban annyira fontos, hogy érdemes azt az egész kontextusban idézni: „Akkoriban drámai összecsapás volt egyfelől (a Moris különleges egységével együtt) a civil életbe beavatkozó katonai és paramilitáris szolgálatok, másfelől a rendőrség között. A demokratikus Szlovéniában aktív katonai és rendőrségi előkészületeket hajtottak végre, harci fegyverzettel és felszereléssel ellátott egységeket helyeztek el titkos helyszíneken. A honvédelmi miniszter eltávolítása a Depala vas melletti botrány után, amely ennek a konfliktusnak csupán külső mutatója volt, – a nemzeti televízió közreműködésével, amely a parlamentben zajló vitát az utca hangjaival azonos szinten kezelte – miniatűr szlovén szinten az 1991-es Oroszországra, vagy valamilyen dél-amerikai államra emlékeztetett.”¹

Erről a néhány mondatról egész tanulmányt lehetne írni, itt azonban csak két megjegyzésre szorítkozom. Egyfelől meg kell említenem, hogy a szlovén szövegből (az alany és az állítmány nem egyeztetésének okán) nem világos, hogy mi emlékeztette a szerzőt egy puccsra: az összecsapás, a botrány, vagy a miniszter eltávolítása. Ezzel összefüggésben, de ennél fontosabb módon, mindenképpen magyarázatra szorulna, hogy ha valóban egy puccs előkészületei zajlottak, akkor a parlament miért az objektív felelősség miatt és miért nem a puccs miatt vonta felelősségre a minisztert? Erre azonban egyik szerző sem tér ki. Az pedig már csak hab a torta tetején, hogy 2004-ben a másodfokú bíróság is úgy döntött, hogy az ügyészség megalapozatlanul vádolta meg a Smolnikar letartóztatásában részt vevő négy személyt, mondván, nem követtek el törvényteleniséget. Márpedig épp az említett letartóztatás volt az alapja a miniszter leváltásának.²

Az első parlamenti ciklus idejéből érdemes még három dolgot megemlíteni. Egyfelől azt, hogy 1994 második felében, a szerző szerint máig nem tisztázott okokból lemondott a parlament elnöke, aki pedig a legerősebb koalíciós párt tagja volt. A helyére kijelölt és megválasztott személyt nem csupán az

1 Božo Repe: Vloga slovenskega parlamenta v procesu izgradnje novega družbenega sistema. in: Prihodnost parlamentarne demokracije. Ljubljana, 2010, 21. o.

2 Depala vas: Sodni epilog. <http://www.24ur.com/novice/slovenija/depala-vas-sodni-epilog.html>. 2004. 04. 14.

ellenzék, de az SKD sem fogadta el. A párt elnöke, Lojze Peterle, tiltakozásul lemondott a külügyminiszteri posztról, de a párt ennek ellenére a koalíció része maradt. Másfelől azt, hogy a parlament az erőteljes bal-liberális túlsúly ellenére, kompromisszumként elfogadta, hogy a hittan nem kötelező, de választható tantárgy legyen. Harmadszor azt, hogy egy jelentős maribori ipari létesítmény, a TAM szanálásának ügyében olyan éles volt a nézeteltérés, hogy a ZLSD 1996 elején kilépett a koalícióból, így az 1996 őszi parlamenti választásokig kisebbségi kormány vezette az országot.

A második mandátum (1996–2000) már indulásakor sem volt mentes az ellentmondásoktól. Az 1996. november 10-én megtartott választásokon a jobboldali pártok (akik nem alkottak választási koalíciót) 45 mandátumot, azaz a képviselői helyek felét szerezték meg, de nem érték el többséget. A baloldal 43 szavazatot szerzett, a szerző pedig következetesen a baloldalhoz sorolja a két nemzetiségi képviselőt is, azt állítván, hogy ezen a módon pathhelyzet alakult ki. Bár ez ebben a formában nem egészen igaz (és erről akkor is zajlott, sőt időnként még ma is zajlik vita), a későbbiekből kiderül, hogy az állítás nem teljesen alaptalan. Az alkotmány 110. szakasza szerint „a köztársasági elnök a képviselőcsoportok meghallgatása után javaslatot tesz az országgyűlésnek a kormányelnök-jelöltre”.³ A köztársasági elnök úgy döntött, hogy a legtöbb szavazatot elnyerő párt (azaz az LDS) vezetőjét javasolja. Ez egyfelől indokolt, hiszen a legtöbb esetben ez a gyakorlat, másfelől kétséges, hiszen a szerző által is részletesen bemutatott politikai helyzetben kevésbé volt valószínű, hogy a jelölt képes lesz kormányt alakítani. A politikában azonban semmi sem lehetetlen. 1997. január 8-án az SKD-ból kilépett az egyik képviselő, ezzel a jobboldal mandátumainak száma 44-re csökkent. A nemsokára bekövetkező szavazáson az LDS miniszterelnök-jelöltje 46 szavazatot kapott, ami azt valószínűsíti, hogy a nemzetiségi képviselők is rá szavaztak. Nem követem tovább az ezzel kapcsolatos fordulatokat, a lényeg, hogy a következő koalíció ismét az LDS vezetésével jött létre, méghozzá úgy, hogy a koalícióba bevont két pártot, a jobboldali SLS-t és a nyugdíjasokat képviselő DeSUS-t. A koalíció működése nem volt egyszerű, hiszen az SLS valójában közelebb állt az ellenzékhez, mint a koalíciós partnerhez. Az országgyűlés munkájából kiemelkedik két esemény: 1997-ben az EU követelésére – rendkívüli viták közepette – kénytelenek voltak módosítani az alkotmány 68. szakaszát, amely megtiltotta, hogy külföldiek Szlovénia területén ingatlant vásárolhassanak. Másfelől 1997 vége felé rendkívül kemény vita zajlott arról az ellenzéki javaslatról, hogy határozatban ítéljék el a kommunista totalitarizmus jogellenes csele-

3 A Szlovén Köztársaság alkotmánya. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije, 1992.

kedeteit. Ebben talán nem is annyira a vita részletei érdekesekek, bár a szerző ezekből is ad ízelítőt, hanem az a tény, hogy a televízió az ellenzék kérése ellenére sem volt hajlandó élőben közvetíteni a vitát.

Az LDS és az SLS közötti együttműködés az időnként (pl. a káderügyekben) zajló éles viták ellenére is kitartott egészen 2000 tavaszáig, úgy hogy közben egyebek között még elfogadták a rendkívül kényesnek számító nyugdíjreformot is. Akkor azonban a kormányfő, érzékelve, hogy a választások előestéjén az SLS egyre közelebb kerül az ellenzékhez, törésre vitte a dolgot. Az SLS korábbi miniszterei helyett újak megválasztását javasolta, s az erről tartandó szavazás egyúttal a kormányfőről való bizalmi szavazás is volt. A szavazást a kormányfő elvesztette, s ezután az ellenzékhez csatlakozó SLS részvételével, választások nélkül, új, jobboldali kormány alakult, igaz ez egyáltalán nem ment könnyen, egy időre megint 45:45 volt az arány. Az új, rövid ideig fennálló koalíció sem volt mentes a késhegyig menő vitáktól. Ezek legélesebbje az alkotmánybíróság egyik döntése alapján kialakult kényszerhelyzet körül forgott. A parlamentnek döntenie kellett arról, hogy egy vitatott népszavazás következményeként bevezeti a többségi választási rendszert, vagy pedig az alkotmány módosításával más megoldást talál. Az SLS és az SKD közösen létrehozott új pártja (SLS + SKD), amely tartott az SDSS túlsúlyától, úgy vélte, hogy a radikális váltást szorgalmazó SDSS alkotmányos válság kialakítására törekszik. Ezért az immár ellenzékbe került baloldallal összefogva módosították az alkotmányt, a választási rendszer pedig egy kissé módosított arányos rendszer maradt. A jobboldalon teljes volt a zűrzavar, amikor 2000. október 15-én megtartották a választásokat.

A választásokon a jobboldal komoly vereséget szenvedett, csupán 31 képviselői helyet szerzett, az LDS viszont rendkívüli győzelmet aratott. A harmadik parlamenti ciklus (2000–2004) régi-új kormányfője, korábbi taktikájának megfelelően ezúttal is arra törekedett, hogy az LDS úgy foglalja el a politikai és parlamenti élet közepét, hogy jobb- és baloldali pártokat vesz maga mellé. Így került a koalícióba az ZLSD mellett az SLS + SKD és a DeSUS. A kétségbeejtően gyenge ellenzék, úgy próbálta érvényesíteni ellenzéki jogait, hogy 111 alkalommal élt az obstrukció eszközével. E ciklus legjelentősebb parlamenti vitája a lombikbébi-programról szóló törvény 2001-ben tárgyalt módosítása volt. A módosítással egyet nem értő ellenzék elérte, hogy a kérdésről népszavazást tartsanak. A népszavazáson alacsony volt ugyan a részvétel, de a törvény módosítását elutasították.

A másik komoly vita 2002-ben arról szólt, hogy vajon mit jelent a nemzeti érdek a gazdaságban, eladhatóak-e külföldieknek a bankok és a jelentős vállalatok. 2002 végén Janez Drnovšeket államfővé választották, ezért a

parlamentnek új miniszterelnököt kellett választania. A NATO és EU tagság igénye összekötötte az egyébként sok kérdésben vitázó képviselőket és 2003 elején gond nélkül módosították az alkotmányt, hogy a szuverenitás bizonyos elemeit átruházhassák bizonyos nemzetközi szubjektumokra. A 2004. október 3-án megtartott választások a bal-liberális oldal vereségét hozták. Egyesek ennek egyik legfőbb okát abban látták, hogy az LDS élén immár nem Drnovšek állt. A képviselőkhez ekkor már államfőként szóló politikus, némileg önkritikusan is, úgy vélte, hogy az eddigi kormányok egyfajta időzavarban voltak kénytelenek tevékenykedni és néha az volt a benyomás, hogy „bizonyos megoldásokat talán nem voltunk képesek meggondolni, végiggondolni és végigvinni.” A szerző egyetért az államfő azon megállapításával, hogy az első három ciklusban rendkívül komoly munka folyt az Országgyűlésben.

A negyedik ciklusban (2004–2008) jobboldali kormánykoalíció irányította az országot, de ebben is benne volt a DeSUS. Most a bal-liberális ellenzék volt olyan gyenge és megosztott, mint az előző ciklusban a jobboldal. Az is tény, hogy a kormány megpróbálta az erőviszonyokat a maga javára módosítani és a ciklusra erős káderváltozások voltak a jellemzőek. Az egyik legnagyobb vihart a melegházasságról szóló törvényjavaslatról szóló, érzelmetől és éles beszólásoktól nem mentes vita keltette. Az ellenzék végül tiltakozásul elhagyta az üléstermet. A kormány gyakran erőszakos, korrupciótól sem mentes politikája nem csupán a politikai ellenfelek körében, de a lakosság szélesebb rétegeiben is ellenérzést váltott ki. Ezt mutatta a média ügyében kibontakozó tiltakozási mozgalom éppúgy, mint az a tény, hogy a lakosság népszavazáson utasította el a kormány egyik privatizációs elképzelését. 2008 első félévében Szlovénia volt az EU soros elnöke. A kormányfő érzékelve a kedvezőtlen légkört és a feladat nagyságát, az elnökség ügyében kialakítandó egység érdekében 2007 novemberében bizalmi szavazásra bocsátotta a kormányt.

A parlamenti vitában az ellenzék természetesen részletesen felsorolta, hogy milyen kifogásai vannak a kormány működésével kapcsolatban, hogy miért nem adhat bizalmat a kormánynak és álságosnak nevezte a kormányfő javaslatát. A kormányfő számára azonban ennél nyilván fontosabb volt, hogy a bizalmi szavazással ismét megerősítette a koalíció egységét, és így sikeresen végigvitték a soros EU elnökséget. Ez sem volt azonban elegendő a lakosságban felgyülemlett elégedetlenség csillapítására, így a jobboldal elveszítette a 2008 szeptemberében tartott választásokat. Az már külön elemzést érdemelne, hogy miért alakult úgy, hogy az SDS, bár az első helyet elveszítve a második helyre szorult, továbbra is a legerősebb jobboldali párt maradt, a többi jobboldali párt viszont jelentősen meggyengült (egyikük ki

is esett a parlamentből). A szerző azt a mások által is hangoztatott nézetet vallja, hogy a domináns SDS háttérbe szorította társait. Úgy vélem, hogy ebben valóban van igazság, a helyzet azonban ennél jóval bonyolultabb. Egyrészt azért, mert bár az SDS elnökét egy korrupciós ügyben megvádolták, és mégis elég népszerű maradt (ez érvényes a DeSUS-ra is, amelynek vezetőjére ugyancsak rávetült a korrupció gyanúja, mégis relatíve erős maradt.). Másrészt azért, mert nem teljesen világos, hogy miért büntették a választók a pénzügyminisztert adó kereszténydemokratákat. Ez a miniszter ugyanis meglehetősen sikeres volt, az ő vezénylete alatt vezették be Szlovéniában az eurót. Lehet, hogy ennek bizonyos negatív következményei, a magasabb infláció volt az egyik legfőbb ok.

Mindenesetre az ötödik (csonka) ciklusban (2008–2011) ismét a bal-liberális oldal jutott kormányra, és bevonták a DeSUS-t is. A szerző viszonylag részletesen mutatja be a parlamenti posztok betöltése körül ismét kiélekedő vitát.

Ez a kormány azonban rendkívüli hendikeppel indult, hiszen éppen hatalomra kerülésekor vált egyértelművé a gazdasági válság, és a kormány még az év vége előtt megszorító intézkedésekre kényszerült. 2009-ben a koalíció és az ellenzék sajátos ellentmondásba keveredett egymással és saját magával. A koalíció nem akarta elfogadni a 2007-es költségvetési beszámolót, holott azt a jobboldal rendkívül sikeresnek ítélte. Annak érdekében, hogy a koalíciót rákényszerítse a beszámoló elfogadására, kilátásba helyezte, hogy megvívózza Horvátország NATO-csatlakozását, holott valójában semmi kifogása nem volt ezzel kapcsolatban. A baloldal végül kompromisszumra kényszerült, és az újbóli szavazásnál az SD jó néhány tagja megszavazta a költségvetési jelentést. A szerző így összegzi ezt az ellentmondást: „először az egyik parlamenti frakció obstrukciót jelentett be egy olyan kérdésben, amit valójában nem ellenzett, azután egy másik frakció egyik része az újbóli szavazásnál (a korábbtól) eltérő módon szavazott, holott ezzel az eltérő móddal nem értett egyet. A közvélemény értetlenkedett, a koalíció zavarba jött. Az liberálisok egyik vezetője azzal vádolta az SDS-t, hogy »szimbolikusan felégette a parlamentarizmust«”.

Ez a parlamenti ciklus több minden miatt emlékezetes marad. Ezek egyike egy olyan parlamenti eljárás kezdeményezése, ami ugyan a többség összetétele miatt eleve bukásra volt ítélve, de a súlya miatt és azért, mert az országgyűlés egész tevékenysége során ez volt az egyetlen ilyen esemény, érdemes felidézni. A 2007-ben megválasztott baloldali államfő 2009-ben a legmagasabb kitüntetést adományozta a rendszerváltás előtti belügyminiszternek, aki alá a nem túl jó hírű állambiztonsági szervek is tartoztak. A jobboldal szerint ezzel az államfő megsértette az alkotmányt, ezért azt

javasolták a parlamentnek, hogy az államfő ellen indítsanak eljárást az alkotmánybíróságnál, amit az alkotmány 109. szakasza ilyen esetben lehetővé tesz. A szerző részletesen ismerteti annak a nem minden tekintetben kulturált ideológiai, világnézeti, kultúr-antropológiai parlamenti vitának a központi elemét, ami 2010-ben zajlott a meglegházasság ügyében.

Sajnos azt a rendkívül komoly parlamenti válságot, ami részben a gazdasági válság, részben a pártok közötti nézeteltérések eredményeképpen 2011 folyamán alakult ki, a szerző éppen csak megemlíti, és egyáltalán nem elemzi. Pedig ennek eredménye volt az, hogy 2011-ben a kormánykoalíció szétesett. A kormányfő az új miniszterek kinevezését bizalmi szavazással kötötte össze, és azt elveszítette.

2011 végén így előre hozott választásra került sor. A szerző ebben az esetben viszonylag részletesen ismerteti azt a rendkívül bonyolult, parlamenti praktikáktól egyáltalán nem mentes folyamatot, amelynek végén 2012 februárjában nem a választásokon legtöbb szavazatot szerzett, a korábbi bal-liberális pártok romjain frissen létrehozott PS, hanem a második helyet megszerző SDS alakíthatott lényegében konzervatív jobboldali kormányt, amelyben ismét csak helyet kapott a DeSUS.

A parlamenti ciklusokat ismertető fejezet után a szerző a parlamenti munka sajátosságai és a parlamenti politikai kultúra fejezetcím alatt ismerteti a továbbiakat. Itt mutatja be, hogyan jött létre, illetve hogyan működött és milyen változásokon ment keresztül a parlamenti házszabály, a parlamenti vita, az obstrukció, az interpelláció és a képviselői kérdés, a parlamenti vizsgálóbizottság, a parlamenti bizottság intézménye. Ebből a rendkívül jól adatolt, példákkal gazdagított, igen részletes anyagból most egyet emelek ki. A 24 parlamenti vizsgálóbizottság nem mindegyike fejezte be a munkáját. Ha a munkáról valamilyen ideiglenes vagy végleges jelentés készült is, azt az Országgyűlés egyetlen esetben sem tárgyalta meg, így persze egyetlen jelentést sem fogadott el.

A következő nagy fejezet a képviselők jogállását, privilégiumait, a képviselői fizetés, az immunitás rendkívül kényesnek bizonyuló problémáit mutatja be történeti keretbe helyezve, végül a képviselőkkel és a parlamenttel szembeni alacsony bizalom ügyét feszegeti. A kötetet részletes angol nyelvű összefoglaló zárja.

Jure Gašparič: *Državni zbor 1992–2012. O slovenskem parlamentarizmu.* (A nemzetgyűlés 1992–2012. A szlovén parlamentarizmusról) Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, 378 o.

Szilágyi Imre